

Tekijä: Norkola, Tero
Nimeke: "Tavallisten ihmisten päiväkirjat" : merkintöjä kirjallisuuden marginaalissa.
Julkaisussa: Makkonen, Anna & Ikonen, Teemu (toim.)
Karnevaali ja autiomaan : kirjallisuustieteellisiä tutkielmia
ISBN 951-45-7230-0
Helsinki : Helsingin yliopisto,
1995, s. 111-134

Tämä aineisto on julkaistu verkossa oikeudenhaltijoiden luvalla. Aineistoa ei saa kopioida, levittää tai saattaa muuten yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijoiden lupaa. Aineiston verkko-osoitteeseen saa viitata vapaasti. Aineistoa saa selata verkossa, mutta sitä ei saa tallentaa pysyvästi omalle tietokoneelle. Aineistoa saa opiskelua, opettamista ja tutkimusta varten tulostaa omaan käyttöön muutamia kappaleita.

Artikkelit ovat PDF-tiedostomuodossa. Sen lukemiseen tarvitaan Adobe Acrobat Reader-ohjelma. Mikäli ohjelmaa ei ole jo asennettu, sen saa ilmaiseksi osoitteesta <http://www.adobe.com/products/acrobat/readstep.html>

Tampereen yliopiston kirjasto, 2003
<http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/>

Tero Norkola

"Tavallisten ihmisten" päiväkirjat -

merkintöjä kirjallisuuden marginaalissa

1. Elämän jälkeä etsimässä

Päiväkirjoja on toistaiseksi tutkittu Suomessa melkoisen vähän. Kentän kirjallisuustieteellistä kartoitusta tarvitaan, sillä eri tieteenalojen edustajat ovat viime vuosina korostaneet omaelämäkerrallisten tekstien tutkimuksellista arvoa. Tärkeinä on pidetty myös kirjallisuusinstituution kannalta marginaalisiksi katsottuja ns. tavallisten ihmisten kirjoituksia omasta elämästään. Vaikka omaelämäkerralliset tekstit ammentavat merkityksiään myös ei-kirjallisista traditioista, niiden ymmärtäminen edellyttää tekstien kirjallisen ominaisuutensa selvittämistä. Tähän hankkeeseen artikkelini kytkeytyy.

Selvitän artikkelissani päiväkirjan ominaispiirteitä suhteessa muuhun omaelämäkerralliseen kirjallisuuteen ja esittelen julkaisemattomaan tutkimusaineistoon nojautuen muutamia tärkeitä päiväkirjan tyyppejä. Sen ohessa tarkastelen kysymyksiä kirjoittamisen vaikuttimista ja päiväkirjan tutkimuksellisesta statuksesta.

Sosiaalitieteilijöiden piirissä tavallisten ihmisten omaelämäkertoja on tarkasteltu "aitojen" elämäkokemusten välittäjinä (Roos 1987, 33). Keväällä -94 Helsingin yliopistossa järjestetyllä *Miehen elämää* -luentosarjalla esitettiin useaan otteeseen kysymys siitä, vääristyykö "elämä", kun omaelämäkerran kirjoittaja sekoittaa sen kuvaukseen kaunokirjallisia keinoja. Tavallisten ihmisten omaelämäkerrallisten kirjoitusten on katsottu poikkeavan muusta kirjallisesta diskurssista: tätä eroa on pyritty kuvaamaan *kirjoitetun puheen* käsitteellä. "Kirjoitettu puhe" viittaa kirjalliseen ilmaisuun, joka ammentaa maneerinsa arkisesta puheenparresta eikä kaunokirjallisista esityskonventioista (Viikko 1992, 119).¹ Puheenomaisuuden rinnalla haluan painottaa arkisen teks-

tin suhdetta kirjallisiin genreihin: päiväkirjan lajeja ja konventioita kartoittaessani etsin myös niiden pohjatekstejä.

Julkaisemattomien päiväkirjojen tutkijan ensimmäinen ongelma on tutkimusaineiston saatavuus. Tämän suhteen on tehty jo paljon. Anna Makkosen ja Suvi Aholan aloitteesta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkistokäynnistyhteistyössä Helsingin yliopiston Kristiina-instituutin kanssa *Päiväkirjat tutkimuskäyttöön* -keräyksen marraskuussa 1992. Keräyksen tuloksena tallennettiin ja tuotiin tutkijoiden ulottuville varjoon jäänyttä kirjallista perinnettä, yksityisiä julkaisemattomia päiväkirjoja. Kirjallisuusarkiston päiväkirjakeräyksen kokoelmaan on 7.9.1994 mennessä kertynyt aineistoa 58 naiselta ja 17 mieheltä, 302 päiväkirjaa 75 suomalaiselta kirjoittajalta. Päiväkirjat on kirjoitettu tällä vuosisadalla. Kirjoittajien iät vaihtelevat koulunkäynnin aloittavasta lapsesta 79-vuotiaaseen vanhukseen. Myös eri yhteiskuntaluokat edustettuina pankinjohtajasta, rovastista ja rikosylikomisariosta siivoojaan, keittäjään ja vankiin.²

Philippe Lejeune (1993, 231) on huomauttanut, että päiväkirjojen julkaisemiseen liittyvä sensuuri on sekä ideologista että esteettistä. Julkaisemattomien päiväkirjojen tutkimus tarjoaa mahdollisuuden lähestyä kirjallisuuden marginaalista aluetta, joka on jäänyt markkinoiden valintojen ulkopuolelle. Kirjallisuusarkiston keräysaineiston valikoitumiseen ei vaikuttanut myöskään monista omaelämäkertakeräyksistä tuttu kilpailumentaliteetti, sillä aineistojen luovuttajille ei luvattu palkintoja. Päiväkirjat on kirjoitettu paria poikkeusta lukuunottamatta ennen keräyksen julistamista. Aineiston edustavuuden voi toki asettaa kyseenalaiseksi monin tavoin. Joka tapauksessa kysymys on arvokkaasta aineistosta, joka heterogeenisuudessaan antaa näytteen päiväkirjan kirjoittamisen lukuisista vaikuttimista ja suuntauksista.

2. Isomorfisuuden myytti

Rebecca Hogan kiistää päiväkirjalta yhtenäisen genren statuksen ja nimittää sen sijaan päiväkirjaa kirjoittamisen muodoksi, jonka puitteissa voidaan toteuttaa kirjallisuuden eri lajityyppejä (Hogan 1991, 97). Puhe päiväkirjan genrestä näyttää kuitenkin juurtuneen kirjallisuustieteelliseen diskurssiin. Kysymyksiä, onko päiväkirja varsinaisen kirjallisen genrevä ei, riippuu ennen kaikkea hahmotuksen abstraktiotasosta. Tämän artikkelin puitteissa tarkastelen päiväkirjaa osana omaelämäkerrallista

kirjallisuutta, johon luen myös omaelämäkerrat, muistelmat ja (omaelämäkerralliset) kirjeet. Päiväkirjalle ominaista on tekstin jäsentyminen päiväyksin varustettujen merkintöjen sarjaksi, merkintöjen kronologisuus.

Omaelämäkerrallista kirjallisuutta yhdistää ennen kaikkea aihe, tekijän elämä. Laji on tapana mieltää ei-fiktiiviseksi. Lejeunen (1989, 120) paljon siteerattu "omaelämäkerrallisen sopimuksen" määritelmä viittaa kertomukseen, jonka todellinen henkilö on kirjoittanut omasta elämästään ja jonka polttopisteessä on hänen yksilöllinen elämänsä, erityisesti hänen persoonallisuutensa tarina.

Päiväkirjan kertojan näkökulma on merkittävästi suppeampi kuin omaelämäkerran kertojan. Päiväkirjan kertoja antaa usein vaikutelman, että hän on itse keskellä kuvaamiensa tapahtumien prosessia eikä tiedä, mihin se johtaa. On tavallista, että päiväkirjan kertoja, joka on kuvaamiensa tapahtumien synnyttämien tunteiden vallassa, kertoo tunnelmistaan preesensissä: "Ah! Perkele! Voi! Olen väsynyt." (Nordberg 24.4.1915.) Tekstiä rytmittävät toistuvasti vaihtuvat kerrontahetket, ja niiden myötä muuttuvat tunnelmat luovat erityisesti päiväkirjatekstile ominaisen jännitteen.³ Konventionaalisessa omaelämäkerrassa sen sijaan kertojan näkökulma on retrospektiivinen.

Retrospektiivisyydelle vastakkaisen immersiovaikutelman, yksityiskohtiin hukuttautumisen, etäisyyden ja hierarkian kadottamisen on katsottu olevan päiväkirjamuotoa leimaava ominaisuus, samoin kuin arkipäivän yksityiskohtiin kiinnittymisen (Hogan 1990, 95-96). Päiväkirjan kerrontahetkien vaihtelun takia myös kertojan positiot muuttuvat. Muutokset tuottavat moniäänisyyttä, jolle laajat perspektiivit ja yleiskatsauksellisuus on vierasta. William Matthewsian mukaan kerrontahetkien vaihteluiden mukanaan tuoma epäkoherenssi on päiväkirjan keskeinen erityispiirre. On merkillepantavaa, kuinka Matthews kytkee päiväkirjan epäkoherenssin myyttiin päiväkirjamuodon ja elämän isomorfisuudesta, perustavasta samanmuotoisuudesta:

Jokaiseen tosi päiväkirjaan kuuluu päivittäisten ajatusten, tunteiden ja tekojen yksityiskohtien paljous, jonka huolellinen elämäkerturi saattaisi valikoiden hyödyntää. Päiväkirjan kirjoittaja voi nähdä vain päivän kaaren, ei elämäkarta; ja jos hän on aito päiväkirjan kirjoittaja, päivät eivät käy yksiin toistensa kanssa. Päiväkirjoissa - niin kuin tosielämässäkin - ihmiset ovat taipuvaisia tekemään ja ajattelemaan outoja ja vastakohtaisia asioita, jotka

katsottaisiin yhteen sopimattomiksi tai epätaiteellisiksi kirjallisuuden, elämäkerran tai omaelämäkerran käytöskaavojen puitteissa. Sitä pidän päiväkirjoituksen todellisena omalaatuisuutena, erikoisuutena ja keskeisenä lumovoimana. (Matthews 1950, x.)

Matthewsin näkemyksissä "aito" päiväkirja samastuu vahvasti "tosielämään", jonka kontrastiksi hahmottuvat kaunokirjallisesti sofistikoituneet esitysmuodot. Myöhemmässä esseessään hän jatkaa tätä ajatuskulkua väittämällä päiväkirjojen tuovan lukijan lähemmäs inhimillistä todellisuutta (human actuality) kuin mikään muu kirjoituksen muoto (Matthews 1970, cxiii). Tämä taustaoletus sisältyy moniin tuoreempiinkin päiväkirja- ja omaelämäkertakäsityksiin. Ehkä rohkeimman muotoilun isomorfisuuden myytille esittää Rebecca Hogan (1991, 100) katsoessaan päiväkirjan kirjoittamisen ylittävän tekstin ja kokemuksen sekä taiteen ja elämän väliset rajat. Hogan liittää päiväkirjan poetiikan feminiiniseen kirjoitukseen ja esittelee sitä miehisinä valtarakenteita vastustavana ilmaisumuotona. Hoganin ja Matthewsinkin kannoille yhteistä on päiväkirjan tarkastelu tiettyjä kaunokirjallisia rakenteita vieroksuvana elämänläheisenä tekstinä.

Päiväkirjan ja elämän isomorfisuuden myyttiin voidaan päätyä myös hyvin toisenlaisesta lähtökohdasta, elämän ja kaunokirjallisuuden naiivista samastamisesta. Jos elämässä "itsessään" katsotaan olevan kaunokirjallinen muoto, oikean päiväkirjan on käytettävä kirjallisia keinoja elämän jäljentämiseen. Kirjalliset keinot soveltuvat siihen ongelmattomasti - eikä Hoganin ja Matthewsinkin korostama perustavanlaatuinen ristiriita kirjallisten rakenteiden ja arjen välillä hahmotu.

Päiväkirjatyyppejä luokitellut Robert Fothergill pitää sarjallista omaelämäkertaa (serial autobiography) jalostuneimpana päiväkirjan lajina. Se kattaa säännöllisesti merkittynä suuren osan kirjoittajan merkityksellisimmistä vuosista. Keskeistä tälle päiväkirjatyyppille on "omaelämäkerrallinen tietoisuus": "'Omaelämäkerrallinen tietoisuus' tarkoittaa tunnetta siitä, että kirjoittaja elää *Elämää*, että orgaaninen kertomus yhdistää hänen päivänsä toisiinsa ja tekee niistä merkityksellisiä ja mielenkiintoisia." (Fothergill 1974, 153.)

Kirjoittamista ohjaavat kriittiset esteettiset periaatteet, kirjoittaja vuoroin tulkitsee elämänsä merkitystä ja suuntaa ja kuvaa tuoreita kokemuksia, jotka voivat muuttaa tätä tulkintaa. Erityisen merkittävä on kirjoittajaa ohjaava tunne orgaanisesta, päivät toisiinsa yhdistävästä kertomuksesta. Fothergillin esityksen ideaalinen päiväkirjoittaja hahmottaa elämänsä genren oh-

jäämänä kertomuksena. Jos genren katsotaan ohjaavan jo elämän kokemista eikä pelkästään sen kirjoittamista, kokemuksen ja geneeristen koodien välinen ristiriita ei tule esiin.

Kysymys päiväkirjan luonteesta kytkeytyy kysymykseen elämän ja kirjallisten rakenteiden suhteesta. Matthews ja Hoganin kannoista on johdettavissa perusnäkemys, jonka mukaan arki, johon päiväkirja arkikäytäntönä kiinnittyy, on itsessään tietyille kaunokirjallisille rakenteille vierasta. Kaunokirjalliset keinot nähdään elämälle vieraana lisäkkeenä; Matthews ja Hogan pitävät päiväkirjaa jonkinlaisena autenttisempuna vastakirjoituksena.⁴ Päiväkirjoja kohtaan osoitettu sosiaali-tieteellinen mielenkiinto on ajoittain heijastellut tämän tapaista myyttisen alkuperän kaipausta. Tavallisten ihmisten omaelämäkerrallisia kirjoituksia on pidetty teksteinä, jotka ovat rakenteellisesti ja sisällöllisesti muuta kirjallisuutta lähempänä aitoa arkea.⁵

Päiväkirjojen julkaiseminen sellaisenaan ilman valikoivaa toimitustyötä, korjailua tai suoraista uudelleen kirjoittamista on erittäin harvinaista. Myös julkaisemattomien päiväkirjojen autenttisuutta - ts. onko muutoksia tehty jälkeenkäin, onko jokainen merkintä todella kirjoitettu päiväyksen osoittamana ajankohtana - on hyvin vaikea osoittaa. Suorastaan mahdottoman tuntuiseksi merkintöjen autenttisuuden dokumentointi tulee tietokoneen muistiin kirjoitettujen päiväkirjojen kohdalla. Kirjallisuudentutkijan lieneekin viisainta suhtautua päiväkirjan autenttisuuteen ja dokumenttiluonteeseen ennen kaikkea tekstin tulkintaa säätelevänä *vaikutelmana*, lukijan tekstiin heijastamana rakenteena. Merkintöjen autenttisuuden tai tuoreuden vaikutelmaa - tai sen puuttumista - ei kuitenkaan tule vähätellä, sillä se muodostaa tärkeän osan päiväkirjan tulkintaa. Se kuuluu omaelämäkerrallisten tekstien tulkinnan kannalta tärkeisiin kirjoittajan elämään liittyviin tietoihin, joita ei voi sulkea tekstin ulkopuolelle.

Omaelämäkerrallisen kirjallisuuden lukukonventioihin kuuluu tiettyjen persoonan kehitykseen liitettävien vakioteemojen etsintä, ja niiltä odotetaan retrospektiivisen minäkerronnan lisäksi myös kehitysromaanille ominaista identiteetin kehityksen tai kasvamisen kuvausta. On sanottu, ettei omaelämäkerta ole mahdollinen, ellei siihen sisälly päähenkilön muuttumisen kuvausta. Omaelämäkertamuotoisen kirjallisuuden kaavat näyttävät ohjaavan tiettyssä määrin päiväkirjojenkin luentaa ja etenkin julkaisuiksi toimittamista. Henkilökohtaisten päiväkirjojen kenttä on kuitenkin selvästi laajempi kuin julkaistun päiväkirjakirjallisuuden perusteella saattaisi kuvitella.

3. Päiväkirjojen luokittelusta

Kirjallisuusarkiston keräysaineiston perusteella luonnehdin seuraavassa neljää päiväkirjan tyyppiä: muistikirjamaista, raportoivaa, tunnustuksellista ja estetististä päiväkirjaa, joista kullekin voi löytää alatyyppejä. Luokitteluni pohjautuu päiväkirjojen esityskonventioiden hahmotukseen eikä pyri näyttäytymään aineiston lopullisena kuvauksena.

Koska päiväkirjoista on löydettävissä juonirakenteita, juonityyppien mukainen luokittelu olisi mahdollinen ja mielekäs. Myös tematiikkaan perustuvia päiväkirjatyyppeiden hahmotuksia on esitetty (Kagle 1986). Juonten ja teemojen systemaattinen abstrahointi massiivisista ja heterogeenisistä yksityisistä teksteistä ei kuitenkaan mahdu tämän esityksen piiriin. Myös päiväkirjan aihepiiriä olisi voinut käyttää luokittelun perusteena. Vaikka tarkastelemani päiväkirjat ovat omaelämäkerrallisia, kuvatut tapahtumat sijoittuvat varsin erilaisiin ympäristöihin - eikä tämä johdu pelkästään kirjoittajien sosiaalisista eroista, vaan erilaisista tavoista mieltää päiväkirjan käsite: yksi kuvaa siinä kotiaskareitaan, toinen ihmissuhteitaan, kolmas uskonelämäänsä. Eri aihepiireillä on kuitenkin omat konventionsa, joten rakkaushuolien tilitys ja työsuoritusten luettelo poikkeavat yleensä toisistaan myös tyylillisesti. Valittu esityskonventio suorastaan ohjaa kirjoittamista määrättyihin aihepiireihin, tuottaa ne. "Tyyliä" ja "sisältöä" onkin viime kädessä mahdoton erottaa toisistaan; niitä on käsiteltävä rinnakkain, kuten tässä päädyn tekemään.

Aineiston luonnehdinnan ohessa pohdin myös kirjoittamisen vaikuttimia, joihin päiväkirjoissa usein viitataan. Kysymys, miksi kirjoittaja kertoo tarinaansa, on päiväkirjan tulkinnan kannalta keskeinen. Myös kirjoittamisen vaikutin näyttää kulkevan käsi kädessä tyylin ja sisällön kanssa: esityskonventio paitsi tuottaa aiheen, myös kirjoittaa tekijäänsä.

Luonnehtimani päiväkirjatyypit esiintyvät harvoin puhtaana - itseä varten kirjoitettavan tekstin luonteeseen kuuluu, että kirjoittaja on vapaa siirtymään ilmaisutavasta toiseen mielialansa mukaan. Yhdestä vihkosta voi löytää kaikki nimeämäni kirjoittamisen lajit toisiinsa sekoittuneina. Tällaista karkeaa ryhmittelyä kuitenkin tarvitaan monimuotoisen päiväkirja-aineiston jäsentämiseen. Uskon luokittelun valaisevan päiväkirjan kirjoittamisen kenttää yleisemminkin, vaikka sitä ei ole tarkoitettu kattavaksi. Julkaistun päiväkirjakirjallisuuden piirissä näyttää olevan joitakin päiväkirjatyyppejä, jotka sivuutan tässä kokonaan, sillä jäsenitys koskee ensisijaisesti Kirjallisuusarkiston keräysaineistoa.

3.1 Muistin kirja

Fragmentaarisuutta äärimmillään edustaa *muistikirjamainen* päiväkirjatyyppe. Se täyttyy kryptisistä, ulkopuoliselle usein vaikeaselkoisista ja irrallisiksi jäävistä muutaman lauseen tai sanan merkinnöistä, esimerkiksi tähän tapaan: "23.2. Lunta on n. 1/2 m. Äiti vainaa unissani oli. / 24.2. Elämä on tavallinen. Rauta kallistunut kovasti. / 25.2. Töitä on kovasti. / 26.2. Tiitalla kävimme. / 27.2. Saunassa vain. / 28.2. Hiukan ulkona olimme." (Mies, kl. 27458, 1937.) Päiväkirjan esimuotoja luonnehtinut Fothergill käyttää tästä termiä "journals of personal memoranda": merkinnät eroavat tiettyä tarkoitusta varten pidetystä (työ)muistikirjasta vain siinä, että tähän kirjataan asiat, joita kirjoittaja *haluaa* muistaa, ei pelkästään niitä, jotka hänen täytyy muistaa (Fothergill 1974, 19-20).

Mukana kuljetettavien muistikirjojen käyttö yleistyi 1700-luvulla, ja pian alettiin painaa valmiiksi päivättyjä muistikirjoja, jotka ovat edelleen varsin suosittuja (Blodgett 1988, 24). Eklektisten merkintöjen tarkoitus ei ole - almanakan tavoin - antaa toimintaohjeita tulevia päiviä varten, vaan palauttaa kirjoittajan mieleen muistoja menneistä tapahtumista. Näin isoisäni kommentoi päiväkirjassaan taannoista mnemografista yhden rivin pikakirjoitusmerkintäänsä:

Tulin sattumalta kaivaneeksi tämän esille laatikosta, ja päähäni pälkähti katsoa, mitä tein tänä päivänä viime vuonna. Lyhyesti mainitsen sen päivän kohdalla, että kävin Södön ja Sotisaaren kanssa Brändössä. Niinkuin sähkönappulaa olisin painanut, välähti kirkkaaksi muisto tuosta Brändön matkasta. Näen mielessäni kirkkaan, sinitaivaisen, sunnuntai-tunnelmaisen luonnon. Keskikaupungin kadut ovat miltei tyhjä, täynnä sen sijaan on ulospäin menevä raitiovaunu, jossa mekin kiidätämme luonnon helmaan. Näen tasaiset, kuivat tiet mänty- ja kuusimetsän keskellä, kahvitarjoilun pienessä tienviereisessä ravintolan tapaisessa, jossa, paitsi meitä, suuri joukko sunnuntaijoutilaita kaupunkilaisia tungeksii. Eräällä tiellä näemme sitten hullunkurisen "takaa-ajon", jota "Lyra" teatterin elävien kuvien ottaja pyörittelee filmilleen. (Nordberg 19.4.1914.)

Edellinen valaisee monien kirjoittajien korostamaa päiväkirjan toimintaa muistin apuvälineenä. Pieni merkintä palauttaa näynomaisesti mieleen laajan tapahtumajakson yksityiskohtai-

set muistot - vision voima saa kirjoittajan siirtymään preesenssiin muistoa kuvaillessaan.

Muistikirjamaisen päiväkirjan tehtävä on tukea persoonaa koossa pitävää omaelämäkerrallista muistia. Siihen ei liity (ulkopuolisille kommunikotavaa) esteettistä intressiä, ja lukija on kirjoittaja itse -tarkemmin sanottuna hänen tuleva, unohtava minänsä. Monet tällaisen päiväkirjan pitäjät ilmoittavat kirjoittavansa mahdollista myöhempää muistelmateostaan silmälläpitäen. Tällöin merkinnät ennakoivat tulevaa omaelämäkerrallista aktia.

Muistikeinolla on kääntöpuolensa. *Faidros*-dialogin Sokrateen mukaan kirjoituksen keksijä uskoi kirjoituksen tekevän ihmisistä viisaita ja hyvämuistisia, mutta keksintöä arvostellut Ammonjumala totesi vaikutuksen aivan päinvastaiseksi. Luottaessaan kirjoitukseen, joka perustuu heidän ulkopuolellaan oleviin merkkeihin, ihmiset eivät enää viljele sisäistä muistiaan: kyseessä ei olekaan muistia, vaan muistiinpanoja kehittävä lääke (Platon, 275a). Tämän logiikan mukaan muiston siirtyessä kirjaan se siirtyy samalla jostakin pois. Muistitekniisena välineenä kirjoitus näyttää merkitsevän myös unohtettavuutta - ja kirjoittajalle kehitty riippuvuus muistiinpanoista.

Päivittäiset merkinnät toimivat toki kirjoittajansa muistin palvelijoina kaikissa päiväkirjan lajeissa. Perinteinen käsitys kirjoittamisesta addiktiivisena "vaarallisena täydennyksenä", joka samalla sitoo ja tukahduttaa muistia, tulee esiin päiväkirjoittajien kommentoimissa harrastustaan: monet katsovat päiväkirjan pelastavan päivät unohtukselta, mutta samalla aiheuttavan riippuvuutta. Riippuvuus seuraa pitkälti kokemusten unohtettavuuden huomaamisesta.

Nyt Sinusta vihkoseni on tullut eräänlainen "välttämätön paha" jota ilman en osaa olla, mutta jota monasti murisen, että täytyy tuhonkin kirjoittaa. (Nainen, kl. 27493, 1.1.1948.)

Olisi varmaan terveellisempää, jos uinuisin sängyssäni kaikessa rauhassa kuin että kirjoitan tässä lipastoni ääressä ja sotken puhtaita lehtiäsi vihkoseni. Kuitenkaan en malta olla kertomatta viime päivän tapahtumia, vaikka kuinka väsyttäisi ja mieli tekisi sänkyyn. (Nainen, kl. 27493, 6.3.1951.)

Kirjoittajat saattavat myös julistaa sisäistä varmuuttaan tiettyjen muistojen pysyvyydestä, joka ei aina ole täysin vakuuttavaa: "Elinhän täällä monta muistorikasta hetkeä viime talven

kuluessa. Niin, ja sain kokea elämäni ehkä suurimman nöyryytyksen, joka merkitsi paljon minun elämään. Muistan sen läpi elämän muutenkin, vaikka en kirjoittaisi sitä tähän." (Mies, kl. 27547, 17.6.1944.)

Kirjoittaja jättää kuvaamatta nöyryytyksen, jonka hän väittää säilyvän muistissaan päiväkirjasta riippumatta. Huomautus herättää epäilyksiä, sillä nöyryytys kuitenkin mainitaan. Vastaavalliset viitteelliset maininnat kertomatta jätetyistä tapahtumista ovat melko tavallisia päiväkirjoissa. Kansalaissodan aikana levottomasta Kauniaisista Helsinkiin paennut virkamies kirjoitti: "en uskalla tässä sitä (pako G:sta) kuvata, sillä onhan vielä vaara, että tämäkin joutuu punasten luettavaksi" (mies, kl. 27533, 17.2.1918).⁶ Pako täytyy mainita, vaikka sitä ei kuvata. Virkamiehen paon ja asevelvollisen nöyryytyksen maininnat näyttävätkin olevan muistitekniisiä keinoja, joiden tehtävä on myöhemmin palauttaa kirjoittajan mieleen viittauksen kohteena oleva, ajan mittaan unohdukselle altistuva muisto.

Muistin apulaiset kertovat myös unohtamisesta. Peräkkäin esiintyvät merkinnät "9.4. Siinä ne kuluvat ajat. / 10.4. Ei ole mitään erikoista. / 11.4. En muista mitään" (mies, kl. 27458, 1931) herättävät epäilyksiä: kuinka muuten normaalilta vaikuttava, työssään menestyvä kirjoittaja ei muistaisi mitään vastikään kuluneesta päivästä? Ovatko merkinnät jälkikäteen tehtyjä, päivien jo unohduttua? Muistikirjamaisenkin päiväkirjan merkintöjä saatetaan kirjoittaa Samuel Pepysin tavoin monta merkintää kerrallaan, kuitenkin tuoreeltaan kertomisen vaikutelmaa tavoitellen. Pyrkimys välittömyyden vaikutelmaan tulee paradoksina esiin näissäkin merkinnöissä: "En muista mitään tänään tapahtui" (mies, kl. 27458, 23.7.1931 - kursivointi T.N.). Kysymys siitä, miksi kirjoittaja tekee "en muista"-merkintöjä sen sijaan, että jättäisi päivät vaille kirjoitusta, jää avoimeksi. Mahdollisesti merkintöjen tarkoitus on muistuttaa tapahtumien unohtuvaisuudesta, ellei niitä heti kirjata.

3.2 Arjen raportti

Pelkistetty *raporttipäiväkirja* toteuttaa osin samaa kirjoittamisen funktiota omaelämäkerrallisen muistin tukena kuin muistikirjamainen päiväkirja, ja Fothergill käsittelee tätä päiväkirjatyyppiä edellisen ryhmän osana (journals of personal memoranda). Raporttipäiväkirjan ilmaisu on kuitenkin vuolaampaa: päivän toimien raportoinnin perusteella ulkopuolisenkin on - usein työläästi rivien

välejä lukemalla - mahdollista hahmottaa suhteellisen rikas kuva kirjoittajan persoonallisuudesta ja elämänkulusta.

Raporttipäiväkirja ei seuraa päiväkirjakirjallisuuden perinteisiä maneeereita:⁷ henkilöiden esittely, lukijan tai vihkon puhuttelu, kirjoittajan oman minän ja tunteiden erittely, takautumat ja tulevaisuudenkuvat eivät kuulu tähän esitysmuotoon. Omaelämäkerrallinen tietoisuus ja esteettinen vieraannuttaminen ovat minimissään.

Yksinkertaisimmillaan elämän raportti on samanmuotoisena toistuva luettelo päivän konkreettisista toimista, josta kerronnan metatasa, pohdiskelut, tunteiden kuvaukset ja tapahtumien eksplisiittinen arvottaminen puuttuvat miltei kokonaan. Seuraavaksi siteerattavan keittäjän kuvaustyyli jatkuu samankaltaisena vuosikymmenestä toiseen:

- Sen jälkeen menin apteekkiin, ostin tablettia mummulle ja itselle. Sen jälkeen menimme Korpelan koululle keittiölle Siellä join jäätelö kahvit. Sen jälkeen käväsin mummon tykönä, vein tabletit ja Seppälän Toinin voileipä terveiset. Sitten käväsin ostoksissa tekstiili-kaupassa ostin itselle kolmet sukat (15 mk). Sitten käväsin Esko Vuokolla. Sen jälkeen käväsin Rantasen Aililla. /--/ Sitten tulimme kotiin Syötiin ja juotiin, sen jälkeen lähimme Kyöstin ja Viljon kanssa Markettiin. Ostettiin Ekosta Paulalle takki 29; ja ruokatavaraa. Minä menin vielä SokosMarkettiin. Ostin Niilon sukkiin sukka lankaa pari vyyhtiä. Langat oli 15% alennuksessa. Ostin ruokaa ja Paulalle vaippoja. Ostimme Ekosta myös Tvaippoja. Sen jälkeen käväsin vielä Tiinalla. (Nainen, kl. 27523, 29.9.1980.)

Puheilmaisun tutkijat ovat erottaneet kertomuksesta kaksi perusfunktioita: referentiaalisen, tapahtumia selostavan, ja evaluatiivisen, kerrotun merkitystä arvioivan funktion. Arvottaminen tekee kerronnasta kompleksista (Viikko 1990, 84-85). Edellä siteeratulla kirjoittajalla tapahtumien arvottaminen on minimissään. Päivätyistä arkiaskareiden luetteloista muodostuu tuhansien sivujen toistuvien kuvioiden sarja.

Aineistoa lukiessani herkistyin vähitellen pienille poikkeamille askarelitanioiden kerronnassa. Emotionaalisesti virittyneet adjektiivit, silloin harvoin kun niitä esiintyy, latautuvat voimakkaasti luettelomaisen selostuksen lomassa: "Nousin ylös ennen kuutta, kun ei nukuttanu ja oikea käsi

turtu. Vietin *rauhallista* aamua. Kirjottelin tätä päiväkirjaa. Laitoin kukan taimet multa." (30.4.1982 - kursivointi T.N.) Tekstimassasta nousee esiin päiväkirjan rooli kirjoittajan elämän käytäntönä: se edustaa omaa tilaa, rauhoittumisen hetkeä, jonka kirjoittaja omistaa vain itselleen, elämänsä jäljen piirtämiseen. Vaikka kerronta on askeettista ja luettelomaista, se on kirjoittajan oma kertomus, jonka päähenkilö hän itse on. Kuvaavia ovat joidenkin kirjoittamisen katkosten kohdalle merkityt harvinaiset itsereflektioivat kommentit: "väsymystä ja masennusta" (3.12.1980) ja "En ole jaksanu kirjottaa. On ollut väsymystä." (24.2.-12.3.1987).

Anna Makkonen on kiinnittänyt huomiota päiväkirjoittamiseen sisältyvään taustaoletukseen siitä, että kirjoittajan elämä on muistiin merkitsemisen arvoinen - näin päiväkirja kertoo omanarvontunnosta (Makkonen 1993b, 374). Raporttipäiväkirjalla voi olla terapeuttinen funktio kirjoittajan oman arkikokemuksen arvon osoittajana, minäkokemuksen vahvistajana.

Edellä käsittelemäni esimerkki vie varsin pitkälle yhden päiväkirjan poetiikkaan liitettyistä piirteistä. Luonnehdinta päiväkirjasta yksityiskohtien ilmaisumuotona *par excellence* (Hogan 1991, 95) osuu tässä kohdalleen. Keittäjän päiväkirjat muodostavat yksityiskohtien ornamenttimaisen sikermän. Askareiden luettelon toistuminen vain hiukan varioituna yhä uudelleen hävittää etäisyyden kerrotuihin tapahtumiin. Hierarkkisesti ylemmästä asemasta tulkintoja esittävää kertojaa ei ole, ja näennäisen mitättömien arkitoimien kuvaus hukuttaa "korkeamman" merkityksen etsijän merkintöjen aallokkoon, joka ei tarjoa tulkinnan kiinnekehäksi helposti avautuvaa juonta tai teemojen kehittelyä.

Yksityiskohtien arvostusta (miehisissä) esteettisissä teorioissa tutkinut Naomi Schor tuo painokkaasti esiin muiden muassa Charles Baudelairen esittämän paheksunnan, jonka mukaan yksityiskohtien "puolueeton" kuvaaminen hajottaa katsojan huomion ja vie kompositiota kohti anarkian tilaa, hierarkian ja alistaisuuden kadottamista.⁸ Schor (1987, 21) esittää varsin vakuuttavasti, että yksityiskohta jäsentyy feminiiniseksi negatiivisuudeksi, ja siksi se vieroo maskuliinista valtajärjestelmää. Rebecca Hogan on liittänyt Schorin huomiot käsityksiin päiväkirjan sukupuolisisidonnaisuudesta: yksityiskohtiin kiinnittyvä päiväkirja hahmottuu feminiiniseksi strategiaksi, joka vastustaa miehistä valtarakennetta (Hogan 1991, 98-99). Hoganin näkemykset näyttävät pitävän paikkansa edellä käsittelemäni päiväkirjatyyppin suhteen, mutta on ilmeistä, ettei *koko* päiväkirjamuotoa voi leimata yksityiskohtien, immersion ja arkipäiväisyyksien alueeksi. Tämä selviää viimeis-

tään myöhemmin käsittelemiä estetikistien päiväkirjojen kohdalla.

Vaikka ornamenttimainen päiväkirjatyyppejä kantaa feminiinisiksi leimattuja piirteitä, sitä kirjoittavat myös miehet. Ornamenttimaisia aineksia sisältää muun muassa Kirjallisuusarkistoon tallennettujen eläkkeelle jääneiden miespuolisen myyntipäällikön päiväkirjat, joiden rungon muodostaa arkipäivän ajankäytön yksityiskohtainen raportti (kl. 27549). Yksityiskohtaisuudessa - jonka feminiinisyyttä Schor ja Hogan painottavat - tämä kirjoittaja menee selvästi edellistä esimerkkiä pitemmälle: päivittäisen ravinnon laatu, lääkkeet, voimisteluliikkeet ja intiimitkin toiminnot sekä rahankäyttö luetellaan tarkasti päivittäin. Päivän askareiden selostuksen lomassa kerrotaan tarkasti kellonajat- paikoitellen merkinnän loppuun on sijoitettu yhteenvedonmaisesti päivän aikana lehdenlukuun ja televisionkatseluun käytetty aika. Tältä osin päiväkirjat epäilemättä muodostavat antoisan tutkimuskohteen ajankäytön tutkijalle. Pääpaino on askareiden raportissa, mutta tunnustuksellisen ja estetikistisenkin päiväkirjan piirteet sekoittuvat tekstiin: eläkeläismies selostaa uniin, kommentoi uutisia ja televisio-ohjelmia, pohtii lähimmäisiään ja suhdettaan vaimoonsa. Tavaksi muodostuu päättää jokainen merkintä päivän mietteeseen. Joukossa on myös runoja. Päiväkirjojen esipuheissa mainitaan historiallisen dokumentin luominen jälkipolville yhtenä kirjoittamisen vaikuttimena. Kirjoittaminen alkaa eläkkeelle jäämisestä, ja eläkeläinen tekee merkintöjä pitkin päivää - siitä tulee ajankulu ja askare samaan tapaan kuin kirjoittajan toinen harrastus, kangaspuilla kutominen. Naisten omaelämäkertoja tutkineet Anna Makkonen ja Anni Viikko ovat kiinnittäneet huomiota kankaaseen ja mattoon ja niiden valmistamiseen oman elämän ja siitä kertomisen metaforana (Makkonen 1993a, 29; Viikko 1993, 54). Päivittäin kirjailluista ornamenteista kutoutuu päiväkirjan teksti, tekstiili.

3.3 *Päiväkirja itsetutkiskelun välineenä*

Edellä käsitellyn eläkeläisen päiväkirjojen tarkka yksityiskohtaisuus, yksityisen ja intiimin alueen paljastaminen viittaa tunnustukselliseen funktioon. Niistä kuitenkin puuttuu puritaanien ja kveekarien kehittämälle päiväkirjatyypille (Fothergill 1974, 17) ominainen voimakasti moraalista retoriikkaa käyttävä itsetutkiskelu. *Tunnustuksellinen päiväkirja* on syntynyt puritaanien uskonnollisen harjoituksen tekniikkana 1600-luvulla, ja sittemmin sen ovat omaksuneet monet Uuden mantereiden uskon-

nolliset liikkeet. Nykyisin yleisin tunnustuksellisen päiväkirjan tyyppi edustaa sekularisoitunutta suuntausta.

Tunnustamisen käytännöllä on uskonnollinen tausta. Modernin omaelämäkertakirjallisuuden keskeisenä esikuvana pidetään Jean-Jacques Rousseau'n teosta *Les Confessions*. Traditiona tunnustuskirjallisuus on huomattavasti vanhempaa perua - kirkkoisä Augustinus totesi omaelämäkerrassaan 300-luvulla: "Tahdon muistella menneitä pahoja tekojani ja lihallisuutta, joka saastutti sieluni /--/ palauttaen mieleeni näissä karvaissa muistelmisani häpeällisimmätkin tieni /--/." (Augustinus, 53.) Ajatus kaikkien - ja erityisesti pahojen⁹ - tekojen kirjaamisesta kaikuu myös Rousseau'n *Les Confessionsin* ensimmäisessä kirjassa: "Kas tässä mitä olen tehnyt, mitä olen ajatellut, mitä olen ollut. Olen kertonut hyvän ja pahan yhtä avomielisesti. En ole salannut mitään pahaa enkä lisännyt mitään hyvää /--/." (Rousseau, 7.) Juridinen sävy on läsnä niin Augustinuksella kuin Rousseau'llakin, sillä tunnustusten vastaanottajaksi mielletään viime kädessä "korkein tuomari", jonka ajatellaan punnitsevan nämä sydämen paljastukset.¹⁰ Syntien tai rikosten vilpittäminen tunnustamista arvostetaan niin uskonnollisessa kuin juridisessäkin kontekstissa.

Kysymys "kaiken kertomisesta" nousee toistuvasti esiin päiväkirjoja käsiteltäessä. Usein päiväkirjoittajat viittaavat siihen todetessaan, etteivät he ole kirjoittaneet "kaikkea". Ajatus on ymmärrettävissä tunnustuskirjallisuuden perinteestä käsin, pyrkimyksenä ilmaista oma sisäisyys kokonaisuudessaan, sellaisena kuin Jumala sen näkee. Päiväkirjaa pidetäänkin usein puuttuvan sydämyksellisen korvikkeena eikä ole tavatonta, että kirjoittajat toivottavat päiväkirjan *tervetulleeksi sydämeensä*.¹¹ Jo Augustinus korosti tunnustuksellisen hankkeen ylivoimaisuutta: "Mutta kuinka voisi kynäni täysin kuvata kaikkia Sinun kehoituksiasi ja pelotuksiasi ja lohdutuksiasi /--/ Ja jos vielä kykenisin tämän kaiken järjestyksessä kertomaan, ovat ajan hiukkaset minulle siihen aivan riittämättömät." (Augustinus, 335.)

Päiväkirjaa on käytetty paitsi omien, myös toisten ihmisten edesottamusten jäävämättömänä todistajana, joka kertoo koko totuuden mitään lisäämättä - toisin kuin erehtyväinen muisti. Tästä kertoo seuraava päiväkirjan kanssa käyty vuoropuhelu:

Kun aukaisen sitten Sinut niin hohdat vastaanani valkein mitään sanomattomin lehdin ilkamoiden:
"Kas tässä sinulle otapa nyt minut muistisi avuksi, enpä sanokaan sinulle mitään koska

sinulla ei ole aikaa sen verran minua varten että olisit kertonut asioita ja ajatuksiasi minullekin. Sillä minuun voit luottaa kerron sinulle kaikki aivan samanlaisena kuin sinä olet kertonut minulle. *Mitään en jätä pois enkä mitään lisää.*" Huokaisten minun täytyy myöntää Sinun olevan aivan oikeassa, ja lupaan taas, monennenkohan kerran, muistaa Sinua usein, että Sinä taas auttaisit minua muistamisessa. Saattaa sattua, että välttelen jonkun henkilön kanssa jostakin asiasta. Todistusta ei ole. Mutta jos olen sen kertonut Sinulle voin todistaa että asia on niin, sillä Sinä sen myös kerrot sillä tavalla. (Nainen, kl. 27493, 1.1.1948 - kursivointi T.N.)

Yksityisille päiväkirjoille tavalliseen ajatukseen itselleen tunnustamisesta sisältyy näennäinen paradoksi. Tunnustamiseen kuuluu toinen, jonka arvottavalle katseelle tunnustus esitellään. Toisen ei välttämättä tarvitse tuomita tai edes ottaa kantaa tunnustukseen; jo pelkkä tunnustuksen välittäminen kirjoittamalla saattaa vaikuttaa terapeuttisesti. Päiväkirjan kirjoittajalle toinen on aina läsnä: se kuuluu kielen ja ilmaisumuodon luonteeseen. Erityisesti päiväkirjan keinovarastoon kuuluu toisen yksilöiminen kerronnan yleisön kohostamisella, puhutteluilla. Laajasti ottaen toinen on toki läsnä jo kielellisen merkin rakenteessa, johon kuuluu kommunikoitavuus, jaettu merkitysmaailma.

Konventioiltaan päiväkirjoittaminen on lähellä kirjemuotoa. Päiväkirjateksti saatetaan osoittaa todelliselle henkilölle - usein rakastetulle - joka esiintyy kertojan puhuttelemana yleisönä ja joskus todellisenakin lukijana. Tällainen päiväkirja muistuttaa kirjeiden luonnosvihkoa. Päiväkirjojen väliin talletetaan usein kirjeitä ja kirjeluonnoksia ja päiväkirjajulkaisuihin painetaan kirjeitä päiväkirjamerkintöjen oheen. Kirjeluonnosvihkon ja päiväkirjan eroa ei voi tarkasti rajata.

On melko tavallista, että päiväkirja nimetään ja sitä puhutellaan kuin parasta ystävää. Erityisesti naisten päiväkirjoissa vihkon personifiointi on vahva konventio, jonka tunnetuin kotimainen edustaja on Saima Harmajan *Maija*.¹² Päiväkirja toimii puuttuvan uskotun puhekumppanin korvikkeena.

Minulla ei ole koskaan ollut varsinaista sydänystävää jolle olisin voinut kertoa ihan kaikki. Sen virkaa ovat päiväkirjani toimittaneet. Nekään eivät sentään tiedä ihan kaikkea. Minulla

on kyllä ollut ystäviä ja tuttavii joille kerron yhdelle yhtä ja toiselle toista riippuen henkilöstä, mutta on varmaan totta kuten eräs työtoveri sanoi, ettei sinua todella tunne kukaan. Olimme hänen kanssaan ystäviä ja kerroimme toisillemme mitä emme muille kertoneet. Toinen ihminen saa minusta aivan toisenlaisen käsityksen kuin joku toinen. (Nainen, kl. 27493, päiväkirjalähetysten saatekirje.)

Toivon kuitenkin, että saisin jostain käsiini tuon pienen [kadonneen päiväkirja]vihkon. Olihan se oikeastaan ainoa uskollinen toveri, jolle uskalsin olla avomielinen ja uskoa sisimmät ajatukseni ja tunteeni tuona aikana jolloin olin pakotettu istumaan kotiaarestissa. (Mies, kl. 27533, maaliskuu 1918, päiväämätön.)

Tällaiset päiväkirjat eivät korvaa mitä tahansa keskustelua, vaan niiden tehtävä on substituoida erityistä uskoutuvaa, ripittäytyvää kommunikaatiota. Tunnustukselliseen päiväkirjaan kirjataan asioita, jotka painavat kirjoittajaa mutta joista hän ei voi luotettavan kumppanin puutteessa puhua - eikä hän ehkä halua käyttää toista ihmistä omien traumojensa kaatopaikkana. Etenkin nuoret naiset käyttävät päiväkirjaa tärkeiden intiimien asioiden, kuten ihastusten ja rakkaussuhteen, raportoimiseen ja niiden herättämien tunteiden erittelyyn. Nuorten naisten kirjoittamisen konventioon näyttää kuuluvan, että "salaisia" merkintöjä annetaan valikoiden ystävien luettavaksi luottamuksen osoituksena.

Nuoret naiset ja koulutytöt ovat Kirjallisuusarkiston päiväkirjakeräyksen suurin kirjoittajaryhmä.¹³ Vaikka suurin osa julkaistuista päiväkirjoista on edelleen miesten kirjoittamia - ja miesten päiväkirjoja on myös tutkittu naisten päiväkirjoja enemmän (Makkonen 1993b, 373) - päiväkirjoittaminen on arkikäytäntönä leimautunut naisten harrastukseksi. Esimerkiksi Cinthia Gannettin havaintojen mukaan suuri osa akateemisista miehistä pitää päiväkirjan kirjoittamista miehille sopimattomana tyttöjen puuhana (Gannett 1992, 181). Valtaosa päiväkirjoittajista onkin naisia - suomalaisen tutkimuksen mukaan 1/3 naisista ja 1/5 miehistä on pitänyt tai pitää parhaillaan päiväkirjaa (Eskola 1990, 155-157). Päiväkirjan feminiininen leima on yhteydessä käsitykseen päiväkirjasta arkeen, ihmissuhteisiin ja tunteisiin kiinnittyvänä tunnustuksellisenä ja intiiminä kirjoittamisen tyyppinä, jota on vaikea sovittaa perinteiseen miehen malliin.

Myöhemmin paljon käytetyn päiväkirjan nimen "Varaventiili" lanseerasi Hilja Valtonen päiväkirjaromaanissaan *Nuoren opettajattaren varaventiili* (1927).¹⁴ Päiväkirjaan liitetään varsin usein parantava, emotionaalaisia paineita purkava funktio. Varaventiilien puoleen käännytään ahdistuksen vallassa, kun jonnekin on pakko tilittää ihmissuhteiden umpikujia - siksi niiden kautta välittyy yksipuolinen kuva kirjoittajasta. Rakkaussuhteiden kriisejä viisitoista vuotta kuvannut kirjoittaja toteaa: "Olen tehnyt havainnon, että kirjoitan tähän vain tunneasioita ja muun käsin-kosketeltavan olen jättänyt kokonaan pois. Tästä lähtien yritän harrastaa sitäkin suuntaa." (Nainen, kl. 27519, 15.3.1957.) Pyrkimys kohti uutta kirjoittamisen tematiikkaa ennakoiki pääsyä pois ihmissuhdekurimuksesta. Siirtyminen toisenlaiseen päiväkirjoittamisen lajiin ei kuitenkaan tällä kirjoittajalla toteudu. Merkinnot harvenevat elämäntilanteen seestyessä ja päättyvät lopulta kokonaan, minkä tulkitseen merkiksi henkisten paineiden hellittämisestä, varaventiilin käymisestä tarpeettomaksi.

Lähes puolessa Kirjallisuusarkistoon lähetetyistä naisten päiväkirjoista kirjoittaja on 25-vuotias tai sitä nuorempi. Varsinaista henkilökohtaista päiväkirjaa pitäneistä 47 naisesta 43 oli kirjoittamisaikana naimattomia; vain seitsemän heistä jatkoi kirjoittamista avioiduttuaankin. Jokseenkin tavallisen perhe-elämän arkea kuvasi säännöllisesti vain yksi kirjoittaja - avioitumisesta tosin alkoi yhdeksän vuoden tauko kirjoittamisessa (kl. 27487). Yhdellä kirjoittajista päiväkirjamerkinnot tyrehtyivät lähes kokonaan avioliiton myötä, kunnes taas tihenivät 38 vuoden kuluttua miehen sairastuttua kohtalokkaasti (kl. 27520). Sen sijaan miesten päiväkirja-aineistossa ilmiö ei näy yhtä selvästi: 25-vuotiaiden tai nuorempien kirjoittajien aineistoa on vain vajaa neljännes miesten vihkoista, ja kymmenestä naimattomasta miehestä neljä jatkoi kirjoittamista avioiduttuaankin. Merkinnot päättyminen avioliittoon voi kieliä paitsi oman tilan ja kirjoitusrauhan puutteesta, ehkä myös elämäntilanteen vakiintumisesta niin, ettei kirjoittaja tunne entisen kaltaista yksinäisyyttä ja purkautumisen tarvetta. Myös todellisen keskustelukumppanin läsnäolo saattaa voittaa päiväkirjan.¹⁵

"Varaventiilipäiväkirjan" kirjoittamisella voi pyrkiä korvaamaan ja täydentämään ystävän tai terapeutin kanssa käytävää keskustelua. Tätä funktiota kuvaa kirjoittaja, joka käyttää vihkojensa otsikkoina muun muassa "Päiväkirja-psykoterapiaa" ja "Psykoterapiaa oman itsen parantamiseksi, kun on ahdistusta ja vaikeaa". Samaa funktioon viittaa myös kirjoittaja, joka kirjoitti saamansa

psykiatrisen hoidon ohessa.

Sain Hannalta, Eskolta ja lapsilta tämän tyhjän kirjan - kaipa he tietävät harrastukseni, - varaventtiilini - paineitteni purkajan, päiväkirjan pidon. (Nainen, kl. 27503, 1.1.1983.)

Olin tehnyt valtavan työn selvitellessäni tuhansia ajatuksiani, tehdessäni itsestäni psykoanalyysia. Kukaan ei halunnut puhua kanssani, minun oli itse se tehtävä. Tunsin, että nyt olin voiton puolella. Kun tuli jotain mieleen tarvitsi vain ottaa se tai aivan uusi paperi ja kirjoittaa ylös. (Nainen, kl. 27518, 28.5.1975.)

Mikäli päiväkirja todella toimii pelkkänä puheen substituuttina, puheelle alisteisena korvikkeena, voidaan kysyä, miksi päiväkirjoittajat kuitenkin valitsevat kirjoittamisen eivätkä käy suullisesti terpeuttista keskustelua itsensä kanssa. Tärkeältä vaikuttaa kirjoituksen suhde aikaan: kirjoituksen muodossa virtaavat mielteet edustavat säilyvää jälkeä,¹⁶ jonka terapiakirjoittaja voi myöhemmin lukea ja punnita. Kommunikoinnin yksi osoite on kirjoittajan oma tuleva, analysoiva minä.

Niillekään kirjoittajille, jotka ovat antaneet päiväkirjalleen sydänystävän roolin, puheen ensisijaisuus itseilmaisun muotona ei ole suinkaan itsestään selvää: eräs heistä toteaa pystyneensä aina ilmaisemaan sanottavansa paremmin paperilla kuin puheena (nainen, kl. 27476, pk-kysely). Osa kirjoittajista osoittaa epäilystä kaiken kaikkiaan kielen mahdollisuuksia kohtaan subjektiviteetin ilmaisemisessa. Keskustelu nähdään yhtä rajallisena itseilmaisun muotona kuin kirjoittaminen: "suurimmat asiat jäävät tavallisesti kertomatta, koska puuttuu sanoja ja käsitteitä. Päiväkirja onkin kai eräänlaista keskustelun korviketta ja parhaimmillaankin melko epätydyttävää, mutta onhan se parempi kuin ei mitään" (nainen, kl. 27507, 19.11.1954).

Tunnustuksellinen päiväkirja, johon "kaiken kirjoittamisen" ajatus on liitetty, suuntautuu sisäisyyden, subjektiivisuuden ilmaisemiseen. Toinen kuuluu erottamattomasti sisäisyyden diskurssiin, vaikka monissa päiväkirjoissa viitataan subjektin ja toisen väliseen kuiluun. Kierkegaardilaisittain tematisoituna tulemisen virrassa liikkuvan eksistenssin ilmaiseminen, sen ajatuksellinenkin tavoittaminen, jää aina keskeneräiseksi. Silti tunnustuksellisen päiväkirjan kirjoittajat raapustavat päivittäin yksityisiä karttoja tutkimusretkistään tuntemattomaan. Parhaimmillaan ne voivat olla avuksi

ulkopuolisten lukijoiden omissa navigointirytyksissä sisäisyyden valkoisilla alueilla.

3.4 Estetistinen päiväkirja

Pelkistetyimmälläkin päiväkirjalla on oma estetiikkansa, mutta estetisillä tarkoitan katsomusta, joka korostaa kauneuden, taiteen ja taidenautinnon arvoa. Estetistinen päiväkirja pyrkii toteuttamaan sitä käytännössä, keskittämällä huomiota ilmaisun muotoon, viljelemällä kaunokirjalliseen makuun sopivia esityskonventioita ja keinoja.

Juri Lotman on kiinnittänyt huomiota venäläiseen runoilijamyttiin, jossa "valmius tuhoon takasi teosten totuudellisuuden". Itsemurhan tehneen tai aatteen puolesta uhratuneen runoilijan tuotannon kirjallinen arvo kohosi runoilijamyttin ansiosta. Kirjailijan persoonallisuuden luomisesta tuli 1800-luvun alussa oma kirjallisuuden lajinsa, joka liitettiin osaksi kirjailijan kokonaistuotantoa.¹⁷ (Lotman 1990, 251-252.) Vastaava ilmiö vaikuttaa myös - niin ns. tavallisten ihmisten kuin kirjailijoidenkin - päiväkirjojen tulkintaan: yksittäinen päiväkirja luetaan kirjoittajan (aikaisempien ja myöhempien) elämänvaiheiden tekstiä vasten, laajemman elämänkehityksen osana. Tiedot kirjoittajan elämänvaiheista muodostavat kontekstin, johon päiväkirjateksti suhteutuu. Mikäli tällaisesta kehyksestä ei ole tietoa, se täytyy olettaa.

Mannermaisena intiimin päiväkirjan (journal intime) periaatteisiin kuuluu ilmaisun kielen ja tyylin painottaminen (Makkonen 1993b, 362). Estetistinen vire tulee selvästi esiin tätä koulukuntaa edustavan Henri Amielin päiväkirjoissa, joissa tähän liittyy näkemys elämän ja (kauno)kirjallisen teoksen isomorfisuudesta, perustavasta samanmuotoisuudesta.¹⁸ Kuvaavaa on, ettei Amiel tyydy *vertaamaan* elämää runoelmaan, vaan menee astetta pitemmälle:

Kaunein runoelma on elämä, elämä, jota luetaan samalla kertaa kuin sitä runoillaan, jossa haltioituminen ja tietoisuus liittyvät toisiinsa ja auttavat toisiansa, elämä, joka tietää olevansa mikrokosmos ja toistaa Jumalan edessä pienoiskoossa kaikkeuden jumalallista runoelmaa. (27.9.1852 - Amiel 1962, 36.)

Kun kirjoittaja uskoo elävänsä runoelmaa, päiväkirjoittamisesta muodostuu eletyn runon

kirjaamisen akti, jossa "luetaan" eletyt kokemukset kirjallisen koodin läpi - ellei kirjallinen rakenne ole jo itse kokemuksessa. Ilmiö on vastaava kuin Lotmanin (1990, 213) luonnehtimilla venäläisillä dekabristeilla, jotka "suodattivat elämän sankarillisten tekstien läpi ja yksinkertaisesti kumosivat sen, mikä ei kuulunut historian sivuille vietäväksi".

Edellä totesin "varaventtiilipäiväkirjojen" antavan yksipuolisen kuvan kirjoittajastaan. Saima Harmajan elämäkerran esipuheessa Kaarina Helakisa (1977, 124) on kuvannut päiväkirjoille ominaista "jumalten kiikku" -ilmiötä, johon kuuluu se, että päiväkirjalle uskoudutaan äärimmäisissä tunnelmissa, epätoivon syövereissä tai ilon hurmiossa. Sen sijaan tavanomainen arki jää syrjään, ja kirjoittajalla itsellään saattaa olla vaikeuksia samastua vanhojen päiväkirjojensa protagonistin mielen ailahduksiin eikä hän tunnista merkinnöistä välittyvää kuvaa oikeaksi. Myös Anna Makkonen (1993b, 369-370) ja Eeva Jokinen (1994) ovat kiinnittäneet huomiota Helakisan nimeämän ilmiön yleisyyteen. Fiktio luomat mallit löytyvät tämänkin romantiikkaan juontavan kirjoittamiskonvention taustalta. Romantiikan voimakkaisiin ja erityisesti melankolisiin tunteisiin kohdistaman arvostuksen mukaisesti päiväkirjaromaanin edelläkävijä nuori Werther kirjoitti kirjeitään vain ollessaan ylen onnellinen tai ylen onneton.

Ajatus elämän ja kirjallisuuden ykseydestä näkyy myös joissakin tavallisten ihmisten päiväkirjoissa. Yksi Kirjallisuusarkiston keräyksen ahkerimmista päiväkirjoittajista totesi 18-vuotiaana: "Minusta tuntuu, voinko erota koskaan teistä päiväkirjani. Vai oletteko vain sittenkin tyttövuosieni seuralaisia ja jos minusta joskus tulee rouva jättäisin teidät. Ei. Minustahan ei kai koskaan tule rouvaa joten saan pitää teidät monien elämäni iltojen rattona" (nainen, kl. 27493, 1.1.1948). Avioelämä ja päiväkirjoittaminen näyttäytyvät toisensa poissulkevinä vaihtoehtoina. Tässä vaiheessa päiväkirjat täyttyvät sosiaalisen elämän raportoinnista ja väliin uuvuttavankin perusteellisista keskustelujen referaateista, joita päiväkirjakonventioilla leikittelevät huomautukset höystävät. Vuosikymmentä myöhemmin päiväkirjojen sävy kuitenkin muuttuu kohtalokkaasti - kirjoittajan kohdattua sinnikkään kosijan.

Alkaa 15-vuotinen raastava suhde, johon kuuluvat tiheään toistuvat välirikkoiritykset ja jälleentapaamiset, dominoiva äiti, joka ei hyväksy eronnutta ei-lestadiolaista mieskandidaattia ja jatkuva ristiriita kirjoittajan ikävöinnin ja äidin miehessä osoittamien vikojen välillä. Suhteen tilitys ja melankoliset ääritunnelmat alkavat hallita kirjoittamista. Hän kirjoittaa takautuvasti: "Sain

kokea rakkautta monelta taholta, kosijoita oli, mutta yksin olen toistaiseksi vaikka vakavassa liisterissä. En olisi voinut kuvitella itsestäni sellaista, en että minulle tapahtuu sellaista. Romaanissa vain kerrotaan ja muille kenties tapahtuu sellaista mutta ei minulle." (23.8.1963.) Kirjoittaja kuitenkin tekee elämästään juuri tällaisen romaanin. Rakkaussuhde on noussut kirjoittamisen keskeiseksi teemaksi, ja kun se lopulta - molempien äitien kuoltua - johtaa avioliittoon, päiväkirjoittamisen on päätyttävä juonilinjan johdettua konvention mukaiseen lopetukseen. 26:n ja viimeisen vihkon viimeinen merkintä on epilogi, jossa todetaan kirjoittamisen loppuminen: "Kun luin tuota edellistä, niin ajattelin, että tämä kirjoitukseni loppui kuten romaanit - rakkausromaanit useimmiten, he saivat monien mutkien jälkeen lopulta toisensa ja elivät onnellisina elämänsä loppuun, kuten saduissa." (29.12.1974.) Kun tarina tulee päätökseen, kirjoittaminen ei voi jatkua - tai täytyy alkaa kokonaan uusi kertomus.

Viitteet

1. Viikon mukaan tavallisten ihmisten omaelämäkerrat ovat "jotain aivan muuta kuin kaunokirjalliset omaelämäkerrat" (1992, 119). Tekstuaalisuuden teorian näkökulmasta eron korostaminen näyttää ongelmalliselta.
2. Esitän kiitokseni Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle, jonka tutkimusrahastosta myönnetyn määrärahan turvin saatoin perehtyä tähän ainutlaatuiseen keräysaineistoon kymmenen viikon ajan. Tehtäviini kuului mm. keräysaineiston järjestäminen, luettelointi ja tutkimus. Tässä yhteydessä muodostin kuvan päiväkirja-kirjallisuuden suuresta pohjavirrasta, päiväkirjan kirjoittamisesta arkikäytäntönä.
3. Kerrontahetken viittaavat huomautukset kuuluvat päiväkirjaan - konventionaalista on mm. lopettaa päivän merkintä toteamuksella "ja sitten sänkyyn". Tätä merkinnän lopetuskonventiota käyttivät ahkerasti jo varhaiset päiväkirjoittajat, kuten Lady Margaret Hoby (kirjoitti 1599-1605) ja Samuel Pepys (kirj. 1660-1669).
4. Matthews luonnehtii päiväkirjoja jopa luonnontuotteiksi: "products of nature rather than of art" (Matthews 1970, cxi).
5. Kysymys päiväkirjan autenttisuudesta on ongelmallinen. Samuel Pepysin tuotantoa pidettiin pitkään esimerkkinä spontaanista päivittäisestä kirjoittamisesta, mutta käsikirjoitusten tutkimus on osoittanut eroja kerrontahetken ja merkinnän varsinaisen kirjaamisajankohdan välillä.

6. Virkamiehen aavistus kävi toteen: punaiset myöhemmin takavarikoivat kyseisen päiväkirjan. Valkoisten vuorostaan miehitettyä Helsingin vihkonen joutui punaisilta kerätyn sotasaaliin joukossa Viipuriin, josta se erinäisten vaiheiden jälkeen päätyi takaisin kirjoittajalleen - ja lopulta Kirjallisuusarkistoon.
7. Viitataan tällä omaelämäkerrallisesti painottuneeseen päiväkirjakirjallisuuteen. Mainitsemani maneerit ovat vähissä myös monissa (mies)poliitikkojen virkapäiväkirjoissa, kuten J.K. Paasikiven tapauksessa.
8. Kyseiset näkemykset ovat peräisin Baudelairin esittämästä Constantin Guysin maalauksen kritiikistä. Kuvataiteeseen liittyvä esimerkki on valittu tähän, sillä Baudelaire eksplikoi räikeästi kytkennän estetiikan ja vallan välillä. Schor tarkastelee kuvataiteen lisäksi muotoilun, arkkitehtuurin ja kirjallisuuden estetiikkaa ja kritiikkiä.
9. Tämä painotus on peräisin kristillisestä ripittäytymisen käytäsonnosta, jossa keskitytään syntien, pahojen tekojen tunnustamiseen.
10. Elämäkerrallisen "sydämen totuuden" kirjoittamisen juuret juontavat kristillistä traditiota kauemmas, muinaisen Egyptin uskomuksiin psykotasiasta, kuoleman jälkeisestä sydämen punnitsemisesta, jossa Thoth tarkastaa vaa'an tuloksen ja kirjoittaa sen ylös ennen kuin julistaa sen sielujen tuomarille, Osirikille. Tämä kaava toistuu mm. Rousseau'n *Tunnustuksissa*. Teoksen alussa esitetään ajatus tunnustuskirjan ojentamisesta korkeimmalle tuomarille, jonka valtaistuimen edessä sydän paljastetaan.
11. Tästä kertovat päiväkirjalle osoitetut tervehdykset, joista seuraava on tyypillinen esimerkki: "Olet V:s Sydämeni sävel. - Näillä sanoilla lausun sinut tervetulleeksi sydämeeni." (Nainen, kl. 27518, 31.1.1963.)
12. Vaikka miehetkin puhuttelevat päiväkirjojaan, Kirjallisuusarkiston keräysaineistossa yhdenkään mieskirjoittajan päiväkirjaa ei ole nimetty ihmisen nimellä - naiskirjoittajien aineistoissa näin ristittyjä päiväkirjoja on kymmeniä (Lulu, Tapani, Kyllikki, Suti, Pauliina jne). Nuoret naiset harrastavat myös eksoottisia nimiä, kuten Wasaboare, Jolly-Bob, Jolanda, Moorice - tämän kaltaisia nimiä viljellään runsaasti Katariina Eskolan ja Satu Koskimiehen *50-luvun tytöissä* ja *50-luvun teineissä*.
13. Sotavuosien nuoret naiset ja tytöt muodostavat suurimman selvästi erottuvan kirjoittajaryhmän Kirjallisuusarkiston päiväkirjakeräyksen aineistossa. Tämän otoksen perusteella ei voida kuitenkaan tehdä johtopäätöksiä päiväkirjoittamisen koko kentästä. Yksi syy tähän keräysaineiston painottumiseen saattaa olla *50-luvun tyttöjen* ilmestyminen keräysajankohtana ja siihen liittynyt julkisuus, joka avasi suuren yleisön silmät koulutytön päiväkirjojen arvolle.
14. *Nuoren opettajattaren varaventiili on* päiväkirjamuotoon kirjoitettu fiktio, komedinen rakkauskertomus, jonka viihdyttävällä tekstillä ei ole paljonkaan tekemistä varsinaisten terapiavihkojen kanssa. Sen sijaan termi "varaventiili" on osoittautunut osuvaksi metaforaksi, jonka tunnustukselliset päiväkirjoittajat ovat omaksuneet.

15. Eräs päiväkirjoittaja kertoi vaimonsa kysyneen loukkaantuneena, miksi hän kirjoittaa eikä *sen sijaan* puhua asioitaelämänkumppanilleen.
16. Tämän suhteen ääninauhurin voisi ajatella ajavan saman "puheen tallentamisen" funktion. Nauhoitetut päiväkirjat ovat kuitenkin vielä harvinaisia, sillä päiväkirjan kirjallinen traditio on vahva.
17. "Kokonaistuotantoa" käytän laveassa, Yrjö Sepänmaan nimeämään "roolikuvaan" viittaavassa merkityksessä (Sepänmaa 1986, 72-78).
18. Artikkelin kahdessa ensimmäisessä luvussa viittasin naiiviin kysymykseen, vääristävätkö kaunokirjalliset keinot, kuten temaattinen harmonia ja symmetriset juonikuviot omaelämäkerrallisen tekstin antamaa kuvaa elämästä. Myös puheenomaisen ja arkisen kirjallisen itsensä esittämisen on todettu tuottavan konventioihin sitoutuneen kertomuksen (Viikko 1991, 15).

Kirjallisuus

Julkaisematon aineisto

- JOKINEN, Eeva 1994: "Päiväkirjariippuvuus". Luento naistutkimuksen opintoihin kuuluvalla Radikaali riippuvuus-luentosarjalla. Jyväskylä, 7.4.1994.
- NORDBERG, Leo: Päiväkirjavihko 1910-luvulta. Kopioidaanlähiaikoina Kirjallisuusarkiston kokoelmiin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkiston *Päiväkirjat tutkimuskäyttöön* -keräyksen kokoelma. Päiväkirjaotteissa esiintyvät nimet on muutettu. Aineistot, joihin viitataan, ovat identifioitavissa käyttämieni kartuntaluettelon numeroiden (kl.) avulla. Luettelot aineistosta ovat nähtävissä SKS:n kirjallisuusarkistossa (Mariankatu 19 E, Hki).

Julkaistut teokset

- AMIEL, Henri 1962 (1882): *Uneksijan päiväkirja*. Suom. J.A. Hollo. WSOY. Porvoo.
- AUGUSTINUS 1981 (397-400): *Tunnustuksia*. Suom. Otto Lakka. SLEY-kirjat. Jyväskylä.
- BLODGETT, Harriet 1988: *Centuries of Female Days*. Englishwomen's Private Diaries. Rutgers UP. New Brunswick; New Jersey.
- ESKOLA, Katariina 1990: *Lukijoiden kirjallisuus Sinuhesta Sonja O:hon*. Tammi. Helsinki.
- FOTHERGILL, Robert 1974: *Private Chronicles*. A Study of English Diaries. London UP. New York; Toronto.
- GANNETT, Cinthia 1992: *Gender and the Journal*. Diaries and Academic Discourse. State University of New York Press. Albany.

- HELAKISA, Kaarina 1977: *Saima Harmaja - legenda jo eläessään*. WSOY. Porvoo.
- HOGAN, Rebecca 1991: "Engendered Autobiographies: The Diary as a Feminine Form". *Prose Studies* 14:2,95-107.
- HOSIASLUOMA, Yrjö 1983: "Pentti Saarikosken kirjalliset omakuvat: paljastuksia ja naamioita". *Kirjojen meri*. Professori Annamari Sarajaksen juhlakirja 12.10.1983. Toim. Kai Laitinen, Irja Rane-Peltola, Kaarina Sala ja Urpo Vento. SKS. Pieksämäki, 26-32.
- KAGLE, Steven 1986: *Early Nineteenth-Century American Diary Literature*. Twayne Publishers. Boston.
- LEJEUNE, Philippe 1989: *On Autobiography*. Transl. Katherine Leary. *Theory and History of Literature*, vol. 52. Minnesota UP. Minneapolis.
- 1993: "Le je des jeunes filles". *Poétique* 94, 229-251.
- LOTMAN, Juri 1990 (1989): *Merkkien maailma*. Kirjoitelmia semiotiikasta. Suom. Erkki Peuranen, Paula Nieminen ja Jukka Mallinen. SN-kirjat. Helsinki.
- MAKKONEN, Anna 1993a: "'Lukijani, lähdetkö mukaani?' Lajitietoisuus naisten omaelämäkerroissa". *Aikanaisia*. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista. Toim. Ulla Piela. SKS. Tampere, 9-34.
- 1993b: "Valkoisen kirjan kutsu eli löytöretkellä päiväkirjojen maailmoissa". *Hiljaista vimmaa - suomalaisten naisten päiväkirjatekstejä 1790-luvulta 1990-luvulle*. Toim. Suvi Ahola. Kirjayhtymä. Jyväskylä, 360-376.
- MATTHEWS, William 1950: *British Diaries. An Annotated Bibliography of British Diaries Written between 1442 and 1942*. California UP; Cambridge UP. Berkeley, Los Angeles, London.
- 1970: "The Diary as Literature". *The Diary of Samuel Pepys*. Ed. R. Latham and W. Matthews. California UP. London; Bell; Berkeley, xcvi-cxiii.
- PLATON 1979: *Faidros*. Suom. Pentti Saarikoski. *Teokset* III. Toim. Holger Thesleff, Tuomas Anhava, Jaakko Hintikka ja Marja Itkonen-Kaila. Otava. Keuruu.
- ROOS, J.P. 1987: *Suomalainen elämä*. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. SKS. Helsinki.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques 1965 (1782-89): *Tunnustuksia*. Valikoima otteita. Suom. Edwin Hagfors. Gummerus. Jyväskylä.
- SCHOR, Naomi 1987: *Reading in Detail. Aesthetics and the Feminine*. Methuen. New York; London.
- SEPÄNMAA, Yrjö 1986: *Kirjailijakuva*. Helsingin yliopiston yleisen kirjallisuustieteen, teatteritieteen ja estetiikan laitoksen monistesarja 14. Yliopistopaino. Helsinki.
- VALTONEN, Hilja 1974 (1927): *Nuoren opettajattaren varaventiili*. Otava. Keuruu.
- VILKKO, Anni 1992: "'Att skaka hand med handskar på.' Kvinnliga självbiografier och tolkarens position." *Självbiografi, kultur, liv. Levnadshistoriska studier inom human- och samhällsvetenskap*. Red. Chris-

toffer Tigerstedt, J.P. Roos och Anni Viikko. Brutus Östlings Bokförlag Symposion. Stockholm; Skåne, 107-126.

1988: "Eletty elämä, kerrottu elämä, tarinoitunut elämä - omaelämäkerta ja yhteisymmärrys". *Sosiologia* 2, 81-90.

1990: "Omaelämäkertojen analysoiminen kertomuksina". *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Toim. Klaus Mäkelä. Gaudeamus. Helsinki, 81-98.

1993: "Oman elämän kielikuvat". *Aikanaisia*. Kirjoituksia naisten omaelämäkertoista. Toim. Ulla Piela. SKS. Tampere, 54-72.